

SEYDA MOLLA İBRAHİM KELHOKÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, TASAVVUFİ YÖNÜ ve EĞİTİM ÖĞRETİM METODU*

Mehmet Saki ÇAKIR

Dicle Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

“Hefsarê xwe nadim destê kesekî”¹

Özet:

Bu çalışmada, Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde yaşamış olan Seyda Molla İbrahim'in (Toprak) hayatı, eserleri, tasavvufî yönü hakkında bilgiler derlenmiş ve yakın dönem şark medresesi usulü eğitim-öğretiminin bir örneği olarak kendine has metodu ele alınmıştır. Seyda'nın ilmî yetkinliğinden daha çok, feqîleri (öğrenciler) yetiştirme yöntemi üzerinde durulmuş ve başarısının arka planında yatan temel unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Buradaki hedef, Seyda Molla İbrahim'in âlim/din adamı yetiştirme anlayışı ve ilim uğruna verdiği mücadeleyi örnek göstererek günümüzde benzer faaliyetlerde bulunanlara bazı konularda mukayese yapma imkânı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Molla İbrahim Kelhokî, Medrese, Eğitim-öğretim

*2012 yılında Bingöl'de düzenlenen *Uluslararası İlahiyat ve Medrese Kavşağında İslami İlimler Sempozyumu*'nda sunulan tebliğ genişletilerek hazırlanmıştır.

¹“Yularımı kimsenin eline vermem” Seyda'nın bağımsızlık mücadelesinde sık sık köy değiştirmesinin sebebini özetleyen sembolik sözüdür.

SAYDA MOLLA İBRAHİM KELHOKÎ'S LIFE, WORKS, SUFİ WAYS and EDUCATION METHOD

Abstract:

In this work, the life of Sayda (Sheikh) Molla İbrahim (Toprak), the places where he has performed education activities and as a sample of showing madrasa system in education, his distinctive instruction methods had been explained. Other than his scientific deepness, the work mostly tries to identify the methods that Sayda İbrahim performed in instruction and the basics that his success relies on this area. The aim here is that, by showing understanding of Sayda on edification of wises/religion scholars and efforts of sheikh on behalf of wisdom, providing comparisons of activities of current representatives in some matters.

Key Words: *Molla İbrahim Kelhokî, Madrasa, Education*

GİRİŞ

Şark medreselerinin üstadları, tüm zorluklara göğüs gererek ömürlerini İslam dinine hizmet etmeye adanmışlardır. Buldukları yerde sosyal ve dinî konularda kanaat önderi olmalarının yanı sıra talebe yetiştirmeye son derece önem vermişlerdir. Yakın tarihimizdeki tüm olumsuzluklara rağmen hayatını ilme adayan âlimlerden biri de Seyda Molla İbrahim Kelhokî'dir (Toprak). Güneydoğu'nun farklı şehirlerindeki yaklaşık elli beş yıllık tedrisatı ile değişik mevkilerde, önemli görevlerde bulunan, yüzlercesi icazetli olan bini aşkın âlim yetiştirmiştir. Seyda Molla İbrahim, hayatının son dönemlerine kadar bütün hastalıklarına rağmen kendisi için adeta yaşam kaynağı olan ders verme aşkını yitirmemiştir.

Bu çalışmada, bu örnek alimin hayatı, eserleri, tasavvufî yönü hakkında birtakım bilgiler verilmiş ve eğitim öğretim metot ve özellikleri ele alınmıştır. Seyda Molla İbrahim'den "Seyda" diye söz edilmiştir. Seyda'nın kişisel hayatıyla ilgili bilgiler, oğlu Molla Muhammed Toprak ile yapılmış röportajdan alınmıştır. Bunun yanı sıra, Prof. Dr. M. Halil Çiçek'in *Şark Medreselerinin Serencâmı* adlı eserinden faydalanılmış ve diğer talebelerinden yer yer şifahî bilgiler alınmıştır. Eğitim öğretim metodu bölümünde, bir *mücâzı*² olmak hasebiyle genel olarak yorum ve değerlendirmeler tarafımızdan yapılmıştır. Yer isimlerinde bölgedeki yaygın kullanım tercih edilmiş ve şahıslar unvanlarıyla verilmiştir.

I. Hayatı ve Kişisel Özellikleri

1.1. Doğumu, Soyu ve Ailesi

² Medrese eğitimini tamamlayıp icazet alanlara denir. İcazet verene ise *mucîz* denir.

Batman'ın Hasankeyf³ ilçesinde 1933 yılında dünyaya gelmiştir. Babası büyük fakih Molla Muhammed Eskifi; annesi, bölgede fıkıh bilgisiyle ön plana çıkmış Havle Hanım'dır. Üç erkek, yedi kız toplam on kardeşin içinden Seyda ile birlikte kardeşi Molla Halil ilim tahsil etmiştir. Aslen Hasankeyfli olup kendi eserlerinde "Eskifi" nisbesini kullanmasına rağmen "Kelhokî" diye meşhurdur. Ayrıca kendi kütüphanesindeki kitaplar üstüne "Husnî/Hasanî (حصني)" nisbesini de kullanmıştır. "Kelhokî" diye anılmasının sebebi, Siirt'in Baykan İlçesine bağlı Kelhok/Kelhûk [divan, toplanma yeri] (Karakaya) köyünde tanınıp meşhur olmasındandır. Bundan sonra başka köylere gitse bu nisbeyle tanınıp bilinmiştir. Nesebi Ömerî olup Hz. Abdullah İbn Ömer'in soyundan gelmektedir. Hacı Raheli Ailesi'nden Hacı Ali'nin kızı Hacı Emine ile evlenmiş ve bu evlilikten Muhammed isminde biri erkek yedisi kız, sekiz çocuk dünyaya gelmiştir⁴.

1.2. Tahsili ve Hocaları

Seyda, ilim tahsiline ilk olarak annesi Havle Hanım'ın yanında başlamıştır. Fakihe olan Havle Hanım'da 6-7 yaşlarında Şafî Mezhebinin meşhur fıkıh kitabı *Ğâyetu'l-İhtisar*'ı⁵ okumuştur. Bazen annesinin işi yoğun olur, Seyda da annesinin işini hafifletip ders vermesini sağlamak için gidip ekmek yapılan "tandır" denilen ocağı yakar ve ona yardım edermiş⁶. Talebesi Molla Behlül, Seyda'dan naklettiğine göre Seyda, annesinden aldığı bilgilerle gidip köydeki çocukları şer'î konularda bilgilendirir ve tartışmalar yaparmış⁷. Yani Seyda'nın ilim tahsil etme ve tadrîslîği daha 6-7 yaşlarında başlamış olup hayatı bu çizgide ilerlemiştir.

Medrese eğitiminde ilk hocası, amcası Seyda Molla Ömer Eskifi'dir. Daha sonra bölgede talebe yetiştirmede ve eser üretmede velud bir alim olan Şeyh Fahreddin Arnasî'den⁸ dersler aldı. Bundan sonra Siirt'teki Zokayd⁹ (Kayabağlar) köyünde Şeyh Mahmud Zokaydî'nin oğlu Şeyh Cüneyd Zokeydî'den¹⁰ de ilim tahsil etti. Seyda Molla Osman Bileyderî'den¹¹ de kısa bir süre ders aldıktan sonra, en son Seyda Molla Şerif

³ Seyda'nın doğduğu dönemlerde Hasankeyf, Mardin'in Gercüş ilçesine bağlı bir Bucak merkezidir.

⁴ Muhammed Toprak, 17 Mayıs 2012 tarihli görüşme.

⁵ el-Kâdî Ebü's-Şüca' Ahmed b. el-Hüseyn b. Ahmed el-İsfehani tarafından mübtediler için Şafî fıkıhına dair yazılmış muhtasar bir kitaptır.

⁶ Muhammed Toprak, 17 Mayıs 2012 tarihli görüşme.

⁷ Behlül Mercimek, 10 Mayıs 2012 tarihli görüşme.

⁸ Arnas, Mardin Midyat ilçesine bağlı bir köydür. Şimdiki adı Bağlarbaşı olarak geçmektedir. Şeyh Fahreddin, Batman'da ilmî faaliyetlerde bulunan meşhur bir alimdir. Hayat için Bk. Ünalın, A.Kerim, *Molla Fahrettin Batmanî ve İlmî Kişiliği (eserleri)*, Uluslararası İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması Sempozyumu 2007; <http://seyhfahreddin.com/index.html> (24.05.2012.)

⁹ Şu anda belediye olan bu köyün adı Arapça *zu kaid* tamlamasının bileşiğidir. "Reisli", "komutan sahibi" anlamlarına gelir. Bkz. <http://www.nisanyanmap.com/?yer=28837&haritasi=kayaba%C4%9Flar> (25.10.2013)

¹⁰ Şeyh Mahmud, Molla Halil es-Siirdî'nin soyundan gelir. Norşin Şeyhlerinden Meşhur Şeyh Hazret Diyauddin'in Halifesidir. Oğlu Şeyh Cüneyd babasından icazet almış ancak hilafeti Seyh Mahmud-i Karaköy'den almıştır. Macit Sevgili, *Zokayd Medrese ve Tekkesinin Veysel Karanî Yöresindeki Etkileri*'' Uluslararası Veysel Karanî ve Manevi Kültür Mirasımız Sempozyumu, s. 207-209, Siirt 2011. Ayrıca bk. <http://muhammeddiyaddin.com/seyhmahmudizokaydiks.htm> (17.05.2012)

¹¹ Molla Osman Yıldırım, Şeyh Fahreddin Arnasî'nin talebelerindendir. Bileyder, Batman merkeze bağlı Binatlı köyünün bölgedeki yaygın ismidir.

Fersafî'den 1951 yılında icazet almıştır¹². Seyda zaman zaman Fersafî'yi över, "keşke daha önce onunla tanışsaydım" derdi. İcazet aldığında henüz 18-19 yaşlarındaymış¹³.

1.3. Müderrislik Yaptığı Yerler

Tedris faaliyetine başlaması ilginç bir olay sonrası olur. Bu olay şöyledir: Henüz yeni icazet almış ve ilmî yetkinlikte babasını geride bırakmış ve bu yüzden zaman zaman şer'î meselelerde adabına uygun olarak babasıyla ilmî münazaralarda bulunan Seyda, yine şer'î bir meselede babasıyla anlaşmazlığa düşer ve babası bu konuda bağlı olduğu şeyhi, meşhur Şeyh-i Hazin'in torunu Şeyh Zeynelabidin'i kaynak gösterir¹⁴. Seyda babasını ikna edemeyeceğini anlayınca babasının şeyhini ikna etmek için yola koyulur ve Siirt Merkezeye bağlı Erbin/Erbinê (Tuzkuyusu) köyüne gelir. Burada kendini tanıtmayarak münazara edip hemen geri dönmeyi amaçlar. Köye vardığında Şeyh Zeynelabidin'in oğlu onu karşılar ve kim olduğunu sorar. O da Hasankeyf'ten biri olduğunu söyler ve kimliğini gizler. Seyda, şeyh ile görüşmek ister fakat ona şeyhin hasta olup müsait olmadığını söylerler. Bu esnada şeyh, misafirin buyur edilmesi talimatını verir. Oğlu Molla Muhammed'in anlattığına göre -maneviyattan olsa gerek- şeyh bütün durumdan haberdar olduğundan tartışılan şer'î meseleye cevap vermek için yanında 10'a yakın kitap koymuş ve Seyda kendini tanıtmadığı halde Seyda'ya "sen falanca kişisin, falancanın oğlusun" diye açık kerametini gösterir. Seyda, bu açık keramet karşısında şok olur ve münazara düşüncesi artık kalmamıştır. Şeyh ise, toplum önünde onu rencide etmemek için yanına çağırır, mesele hakkında cevap olacak bölümleri yanında bulundurduğu kitaplardan gösterir. Seyda, her birini gördüğünde "doğrudur, şeyhin dediği gibidir" diyerek onu tasvip eder. En sonunda şeyh sorar "mesele çözüldü mü?" o da "evet" der. Bu esnada şeyh durup dururken "Molla İbrahim! senin görev yaptığın köy var mıdır?" diye sorar. Seyda "yoktur efendim" diye cevaplar. Şeyh de talimat verir ve yakın bölgedeki Madar (Saritepe) köyüne onu gönderir.

Böylece ömür boyu sürecek tedris hizmetine bu olaydan sonra başlar. Madar köyünde üç yıl görev yaptıktan sonra Siirt'in Veysel Karanî (Ziyaret) beldesi yakınlarındaki Kelhok köyüne gelir. Burada ilmî mücadelesi ve tedris faaliyetleriyle "Kelhokî" nisbesiyle meşhur olur. Meşhur olmasında, ilmî yetkinliğinin yanı sıra münazaralarda hakkı gözetirken kimseyi aldırmandan dik duruşu etkili olmuştur.

Oğlu Molla Muhammed'in anlattığına göre Şeyh Seyyid Abdulhakim Bilwanisî,¹⁵ bölgenin büyük alimi Seyda Molla Muhyiddin Hawêlî'ye¹⁶ bir mesele hakkında fetva

¹² Muhammed Toprak, 17 Mayıs 2012 tarihli görüşme. Fersaf/Firsaf (Dereyamaç), Tillo civarında bir köydür.

¹³ Hüseyin Kadioğlu, "Bir Yıldız Kaydı: Seyda Molla İbrahim", Semerkand Dergisi, İstanbul, Ocak 2007.

¹⁴ Şeyh Muhammed el-Hazîn'nin silsilesi, Mevlana Halid Şehrezorî'nin ilk halifesi Şeyh Osman Siraceddin et-Tavili'den gelir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde, Anadolu'da yetişen büyük alimlerden biridir. Doğduğu Siirt'in Fersaf köyünde, 1309/ 1892 yılında vefat etmiştir. Şeyh Zeynelabidin ise onun torunudur. Nasihaddin Aydın, *Şeyhu'l-Hazin: Şeyh Muhammed el-Hazin el-Fersafî*, Ege Basım, İstanbul 2011. Ayrıca bkz. <http://www.enfal.de/eccad152.htm> (19.05.2012.)

¹⁵ Bilwanis, Baykan'a bağlı Ormanpınar köyünün bölgedeki yaygın adıdır. Seyyid Abdulhakim, Suriye'de yaşamış olan Şeyh Ahmed Haznevî'nin halifesi olup Siirt'ten Adıyaman Menzil'e göç etmiştir. Vefatından sonra oğulları irşad faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Hayatı için bkz. Metin Taşkesen, *Seyyid Abdulhakim el-*

sordurur. Verdiği cevap Bilwanisî'yi tatmin etmez ve bu mesele Seyda'ya da sorulur. Seyda'nın görüşü Hawêlî'ninkinden farklı olur ve Bilwanisî de aynı kanaattedir. Bundan dolayı alimler Seyda'yı tenkit eder. Veysel Karanî beldesinde bu mesele tartışılır. Seyda da bir kaç kitap eline alır ve kendinden yaşlı iki talebesiyle mollalar cemaatine gelir. Onu tanımadıkları halde ondan söz edip tenkit ettiklerine şahid olur. Seyda da kendini tanıtmadan kitaptan delil getirir. Oradakiler “evet Kelhokî'nin dediği gibidir” derler ve ikna olurlar. Ona kim olduğunu sorduklarında ise “Kelhokî benim” der. Genç yaşından dolayı tahmin etmediklerinden çok şaşırırlar ve “sen kendi tarafını tutuyorsun” derler. Seyda da cevaben “siz hepiniz kendinizi savunuyoruz ben tek başıma kendimi savunabildim bu çok mu?” der. Burada şunu belirtmek gerekir ki, Seyda Molla Muhyiddin çok büyük bir âlimdir. Fakat o dönemlerde yaşı ilerlemiş ve bu mesele herhalde ona tam izah edilmemiş olsa gerek ki bir yanlışlık olmuştur.

Molla İbrahim, Kelhok'ta ilk icazetlerini verir ve halen hayatta olup yaşı doksanı aşmış olan Bingöllü Molla Zeki burada icazet almıştır. Kelhok'da sekiz yıl kaldıktan sonra Kurtalan ilçesine bağlı Sêarta/Si'irtan (Çayırılı) köyüne gelir. Burada üç ay kalır. Köydeki şeyh, bir talebesini kovmasını söyler, o da talebenin haklı haksız olmasına bakmaksızın hemen oradan taşınır ve Siirt'ten Diyarbakır merkeze bağlı Hüseyinîk (Kesikağaç) köyüne gelir.

Oğlu Molla Muhammed'in anlattığına göre, Hüseyinîk köyünde her yıl icazet vermiş, yılda yaklaşık 15–20 talebe mezun etmiştir. Yedi yıl kaldığı Hüseyinîk köyünde gerek yetiştirdiği talebeleriyle gerekse ilmî faaliyet ve halka yönelik hizmetleriyle daha çok tanınmaya başlanmıştır. Bu köyden sonra Silvan'ın Mîraliyan (Alibey) köyüne gelmiştir. Bir mevlitte İsmail adında bir köylü “siz hep güzel yemekler yiyorsunuz” diyerek talebelere sataşmıştır. Seyda ona kızmış, İsmail de Seyda'ya hoş olmayan sözler söylemiştir. O mesele o gün orada kapanır. Ertesi gün İsmail, bir köylü ile kavga eder. Seyda onları ayırmak için o tarafa doğru giderken, o da Seyda'nın ona karşı hamle yapacağını düşünerek saman taşımak için kullanılan dirgeni fırlatır ve dirgen Seyda'nın el ayasını deler. Bu olaydan sonra Seyda üç yıl kaldığı bu köyden de gider. Buradan Mîreliyan'a yakın bir köy olan Fêra/Fêran (Beypınar) köyüne gelir. Fêra'da yedi yıl kaldıktan sonra bir köylünün talebelerin tatil gününde eğlenmesine karşı çıkıp onlara kızmasından dolayı buradan da taşınır. Daha sonra Bismil'in Mâra/Mâran (Bahçe) köyüne gelir. Burada da yedi yıl kaldıktan sonra yine Bismil'e bağlı Fetlê (Yukarı Dolay) köyüne gelir ve beş yıl kalır.

En sonunda 1995 yılında Adıyaman'ın Menzil (Durak) köyüne gelir. Menzil köyüne gelişi, işarî bir rüya ile kendisine bildirilmiştir. Seyda'nın anlattığına göre bir gün

Hüseyinî'nin Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı, Ankara Üniversitesi Sos. Bil. Ens. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007; İbrahim Tozlu, *Altın Silsile*, Semerkand Yay., İstanbul 2005, s. 460-492.

¹⁶ Siirt'in Bilwanis köyünden olan ve bölgede birçok alim yetiştiren Molla Muhyiddin, 1987 yılında vefat etmiştir. Bk. M. Ali Erdoğan, *Molla Muhyiddin-i Hawêlî*, Doğru Haber Gazetesi, Midyat, 17.11.2011.

rüyasında Seyyid Abdulhakim Bilwanisî'yi görür. Seyyid Abdulhakim, iki çocuğun¹⁷ elinden tutmuş ve “bunlar sana emanet, derslerini ver!” diye telkinde bulunur. Seyda da “emriniz başım gözüm üstüne” diye karşılık verir. Uyandıktan biraz sonra bakar ki, o çocuklardan biri olan Seyyid Muhammed Fettah Erol, Seyda'ya Menzil'e gelmesini teklif etmek için Fetlê'dedir. Seyda, Menzil'de on iki yıl ders verir. Kesintisiz olarak yaklaşık elli beş yıl tedris faaliyetlerinde bulunan Seyda, 5 Aralık 2006 yılında Menzil'de vefat eder. Cenaze namazını Şeyh Seyyid Abdalbaki¹⁸ kıldırması ve kabrinin başında, “Çok salih biriydi bu civarda böyle bir alim görmedik” diye kendi dönemine damga vurduğuna dikkat çekmiştir¹⁹. Kabri, Markad'ın²⁰ gül bahçesinde çok sevdiği seyyidlerin yanındadır²¹.

1.4. Karakteristik Özellikleri

Seyda'nın karakter yapısında özgürlük ön plandaydı. Onun “*Hefsarê xwe nadim destê kesekî*”(yularımı kimsenin eline vermem)” sözü meşhurdur. Hiçbir zaman kimsenin vesayetinde kalmazdı. Çok çabuk sinirlenirdi. Ancak affedici özelliği daha ön plandaydı. Siniri saman alevi gibiydi. Şu da var ki, siniri nefsî değil Allah için idi. Kızdığında talebeye “*keftar (sırtlan)*” ya da “Xweda li texe”²² derdi. Hafızası çok kuvvetliydi. Fıkhî bir mesele sorulduğunda kitaptaki yerini hemen hatırlar anında açar gösterirdi. Derste talebenin en son nerde kaldığını aylar geçse de hiç unutmazdı. Gözleri çok keskindi. Yaşlı haline rağmen küçücük Arapça haşiyeleri okuyabiliyordu. Seyda, diğer hocalara nazaran daha cömertti. Mesela köyde cami yapıldığında diğer hayırseverlere nazaran kat kat fazla yardımda bulunurdu. Onun çayı meşhurdu. Her gelen misafire mutlaka zorla da olsa en az üç bardak çay içirirdi. Bazen daha fazla içirirdi. Oğlunun anlattığına göre o kadar zengin tanıdığı ve akrabası olmasına rağmen hiçbir zaman onların yardımlarına tenezzül etmemiştir. Çok dakik ve çalışkandı. Onun için tatil mefhumu yoktu ve talebelerin başıboş gezmesine asla izin vermezdi. Bu hususta Prof. Dr. Halil Çiçek Hoca'nın şöyle bir hatırası vardır: *1973 yılının bir kış günüydü. Hocamız Molla İbrahim köyde yoktu. Benle bir arkadaş kısa bir süre dışarıda oyalanıyorduk. O esnada hocamız geldi ve bizi boş olarak görünce tatlı bir fırça kaymak üzere şunu söyledi “bugün Hristiyanların tatil günü mü ki, boş duruyorsunuz?”*²³. Ne varki Seyda Mevlid Kandili gibi özel günlerde talebelere izin verirdi.

Hesabı çok kuvvetliydi. İzne giden her talebenin gittiği günleri eksiksiz hesaplardı. Faraiz (miras hukuku) dersinde hesap yaparken keskin zekâsıyla talebeyi kendisine hayran

¹⁷ Bunlar Şeyh Seyyid Abdulhakim'in torunları Seyyid Muhammed Saki Erol ve Seyyid Muhammed Fettah Erol'dur.

¹⁸ Adıyaman Menzil Köyü şeyhlerinden Şeyh Seyyid Muhammed Raşid'in kardeşi olup ondan sonra postnîşin olmuştur. Halen hayatta olup irşad faaliyetlerini sürdürmektedir.

¹⁹ Muhammed Toprak, 17 Mayıs 2012 tarihli görüşme.

²⁰ Velilerin medfun olduğu yerlere denir. Buradaki Markad'da Şeyh Seyyid Abdulhakim ve Şeyh Seyyid Muhammed Raşid yatmaktadır.

²¹ Muhammed Toprak, 17 Mayıs 2012 tarihli görüşme.

²² “Allah seni çarpsın” anlamındadır. Bir gün bir talebesi Seyda'ya sorar: “Seyda siz mübarek bir zatsınız böyle beddua etmeniz bizi korkutuyor. Bundan kastınız nedir?” Seyda bu sözden kastının Allah senin günahlarını çarpsın, silkelesin anlamında bir dua olduğunu belirtip mecazen kullandığını ifade etmiştir.

²³ M. Halil Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, Beyan Yay., İstanbul 2009, s. 98.

bırakırdı. Temizliğe çok dikkat eder en ufak bir çöp parçasına bile tahammül etmezdi. Odasında misafir alimler hiç eksik olmazdı. Seyyidlere²⁴ karşı ayrı bir muhabbeti vardı ve onlara karşı çok saygılıydı. Hatta sinirlendiğinde dahi onlara ayrıcalıklı davranırdı. Talebesi Molla Behlül anlatıyor: *Seyda, şeyhinin torunu Seyyid İhsan'ı çok severdi. Bir ara Seyyid İhsan eğitimi nedeniyle Suriye Şam'a gitmiş ve uzun bir müddet gelmemişti. Aylar sonra geldiğinde Seyda onu gördüğüne çok sevinmiş, "Babam kabrinden kalksa ancak bu kadar sevinirdim" diyerek sevincini ifade etmişti*²⁵.

Oğlu Molla Muhammed anlatıyor: *Şunu belirtmek gerekir ki, Seyda'nın bütün hayatını topluca değerlendirdiğimizde, gerek görev yerlerini değiştirme olsun gerekse ilmî münazaralarında olsun, hiçbir şeyden çekinmeden Allah için doğruyu yapmak onun hayat felsefesinin temelini oluşturmaktaydı. O, hayatının merkezine 'Allah rızası için ilmî yaymayı' yerleştirmişti. Ve bu uğurda gerektiğinde bedel ödemekte tereddüt etmezdi. Hep ilmî münazaralarda bulunduğu Norşin²⁶ şeyhlerinden Şeyh Nureddin, Seyda vefat ettikten sonra bana şöyle söylemişti: "Molla İbrahim ile hep ilmî münazara ederdik ama onun güzel bir hasleti vardı, onun mücadelesi 'lillah' (Allah için) idi"*²⁷.

II. Bazı Talebeleri ve Eserleri

2.1. Talebeleri

Seyda'nın talebelerinin bini aşkın olduğu tahmin edilmektedir. İcazetlileri ise yüzlercedir. Burada tespit edebildiğimiz kadarıyla müderrislik yapmış ve halen yapanların bazılarını zikredeceğiz²⁸. Şahısları ünvan ve ikamet bilgileriyle vermeyi tercih ettik.

Seyyid Muhammed Sâkî (Şeyh Seyyid Abdalbaki'nin oğlu ve halifesi-Adıyaman/Menzil)

Seyyid Muhammed Fettah (Şeyh Seyyid Abdalbaki'nin oğlu- Adıyaman/Menzil)

Seyyid Muhammed Halil (Prof. Dr. /Bingöl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dekanı)

Seyyid Muhammed (Hazneli Şeyh Abdulgani'nin halifesi-Batman)

Seyyid Nizameddin (Elazığ/Palu)

Molla Hayreddin (Norşin'deki Şeyh Bedreddin'in Halifesi-Elazığ)

²⁴ Hz. Peygamber'in soyundan gelenlere genelde *Seyyid* denir. Bazı yerlerde ise *Şerif* denir.

²⁵ Behlül Mercimek, 10 Mayıs 2012 tarihli görüşme.

²⁶ Norşin bu günkü Bitlis ilinin Güroymak ilçesinin eski adıdır ve bölgede hala bu isim kullanılır. Şeyh Abdurrahman Tağı'den beri burada medrese eğitiminin yanı sıra Nakşbendî Tarikatı usulüne göre irşad faaliyetleri de yürütülmektedir.

²⁷ Muhammed Toprak, 17 Mayıs 2012 tarihli görüşme.

²⁸ Bu isimler oğlu Molla Muhammed ile yapılan röportajdan ve bazı talebelerinden alınmıştır. Gerek tespit edemediğimiz için, gerekse de çalışmanın kısalığı için adını zikredemediğimiz diğer değerli alimlerden özür diliyoruz.

Molla Nureddin (Norşin Halifelerinden-Ağrı)

Molla Zeki (Bingöl)

Molla Murteza (Elazığ/Kovancılar)

Molla Ramazan Kavşanî (Damadı-Silvan)

Molla Şerif (Hasankeyf)

Molla Ahmed (Bismil/Kocalar köyü)

Molla Ali (Damadı-Batman)

Molla Ramazan (Diyarbakır/Mermer köyü)

Molla Alaeddin (Diyarbakır/merkez)

Molla Ğıyas (Adıyaman/Menzil)

Molla Ömer (Damadı- Adıyaman/Menzil)

Molla Behlül (Adıyaman/Menzil)

Molla Ramazan (Adıyaman/Menzil)

Molla Enver (Şanlıurfa /Viranşehir)

Molla Edhem (Adıyaman/Menzil)

Molla Şaban(Adıyaman/Menzil)

Molla Nuri (Ankara)

Molla Muhammed Sâkî (Dicle Üniversitesi)

(Bir Talebesine İcazet Sarığı Sarıp Dua Okurken)

2.2. Eserleri

Seyda Molla İbrahim, eser yazmaya kabiliyeti olduğu halde bir kaç derleme kitap dışında eser telif etmemiştir. Talebeleri neden eser yazmadığını sorduklarında Seyda şöyle cevap vermiştir: “Bizden önceki âlimler her meselede söylenecek şeyleri söylemiştir. Bize düşen onların eserlerinde olanı açıklamaktır. Eğer bir mesele geçmiş âlimlerin eserlerinde yoksa mutlaka onların deliliyle bağlantı kurarak bu meseleleri çözmektir.” Bazen “bu meselenin cevabı klasik kitaplarda yoktur” denildiğinde gider, araştırır, bulur ve herkesi şaşırtırdı. Derler tarzındaki eserleri ise şunlardır:

1. *İrşâdu'l-mu'minîn ve ikâzu'l-ğâfilîn*

Eserin iç kapağında, "*te'lîf-i hakîr fakîr el-mu'terîf bi'l-aczi ve't-taksîr İbrahim bin Muhammed el-Hasankeyfî*" notu yer almaktadır. Müellif, dibâcede (önsöz) hamdele ve salveleden sonra eseri telif sebebini sadaka-i cariyeye minvalinde bir hayır yapmak olduğunu birkaç hadis naklederek belirtir²⁹. Terğib, terhib ve âdâb-ı din konularını camî eserini vaiz, imam ve diğer okurların faydalanabilmesi için muhtasar bir şekilde telif ettiğinden söz eder. Pratik olması için de tam kaynak, ravî isimleri ve isnad zincirine yer vermediğini söyler. Bununla birlikte bazı ravî isimleri ve Buhari, Müslim, Tirmizi, Ebu Davud gibi kaynakları belirttiği; bazen de kitap isimlerini zikrettiği görülmüştür. "İslam değirmeninin üzerinde sağlıklı bir şekilde döndüğü mutemed kitapları" kaynak olarak kullandığını ifade eden müellife göre bu hadisler, aynı zamanda tüm zaman ve mekanlarda İslam ailmelerinin tedvin ve tedrisinde ittifak ettiği hadislerdir.

Eserin kaynakları olarak şunları zikreder: *et-Tac, Riyazu's-salihîn, İhya-i ulûmiddîn, Hüccetüllahi ala'l-alemîn, Kurretu'l-uyûn, İrşadu'l-ibâd, Münebbehât-ı İbn Hacer Askalânî, es-Sevâiku'l-muhrike, Nimetü'l-kübrâ (İbn Hacer Heytemî), İshafu'r-râğibîn, Enver-i Muhammediyye, Revdu'l-fâik, Ummu'l-berâhîn, Keşfu'l-ğumme, Delâilu'l-hayrât ve Tarikatü'l- Muhammediyye.*

Eserin birinci babı *İman ve İslam* hakkındadır. Müellif, burda *Cibrîl Hadisini* nakleder ve ehl-i sünnet itikadına göre bu hadisi şerheder. Bu bab bir bakıma Hakim Semerkandî'nin *Sevadü'l-A'zam* eseri gibi itikadnâme risalesi niteliğindedir. Burada *kelamdaki* birtakım tartışmalı konularda yer yer kendi görüşlerini belirtir. Eserdeki diğer ilk on bab şöyledir: Kelime-i tevhidin fazileti, Hz. Peygamber'e salavat getirmenin fazileti, Allah Teâlâ ve Hz. Peygamber sevgisi, namazı terketme cezaları, beş vakit namazın fazileti, cemaatle namaz kılmanın fazileti, zekat vermeyenlerin cezası, orucun fazileti ve terk edenin cezası, haccın fazileti ve terk edenin cezası.

²⁹ Bu hadisler şunlardır: "*Kim bir hayra sebep olursa onu yapan gibi sevap alır*" (Müslim, İmare, 133; Ebu Davud Edeb, 115); "*Mü'min kul, din kardeşinin yardımında olduğu müddetçe, Allah Teâlâ da o kulun yardımındadır*" (Müslim, Zikr, 38).

Kitap, daha çok kaynaklarda zikredilen *hadis* ve vaaz kitaplarından iktibas edilmiş *hadis* ve sözlerden ibaret olan bir hadis kitabını andırmaktadır. Ancak gerek konuların seçimi, sıralanması ve yer yer görüş tercihinde bulunması itibariyle eserin telif mahiyetinde olduğunu söyleyebiliriz. Tahminimize göre haftalık hadis okumaları ve sohbetlerine kolaylık ve pratiklik sağlamak amacıyla eser, bir yılı kapsayacak şekilde 53 bab olarak tasnif edilmiştir. Eserin dili Arapçadır. 1397/1977 yılında yazılmış olup önsöz ve fihristle birlikte 436 sayfadır. Müellif nüshası Oğlu Molla Muhammed'tedir.

2.Kitabu'l-feraiız: Ders verirken kolaylık olması için telif ettiği eser, miras hakkındaki meseleleri içerir. 16 sayfadan oluşan eser, Seyda'nın talebesi Molla Ramazan'ın el yazısıyla yazılmıştır.

3.Mebhasu'l-hayz ala mezhebi's-Şafiiyye ve'l-Hanefiyye: Şadırvan yayınlarından Arapça ve Türkçesi birlikte yayınlanmış, Hanefî ve Şafî mezheplerine göre kadın halleri hakkında temel bilgiler veren bir risaledir.

4. Kitabu'l-akâid: Temel Şafî ilmihal bilgilerinin derlendiği Kürtçe kısa bir risaledir. Seyda'nın talebesi Molla Ramazan'ın el yazısıyla yazılmıştır. *İrşâdu'l-mu'minîn ve ikâzu'l-ğâfilîn* eserinin ilk babının hülasası niteliğindedir. Eser M. Fatih Çakır tarafından tercüme edilip Semerkand Yayınları'ndan çıkmıştır.

Bu eserler dışında Nakşebendî silsilesindeki zatları sıralayan bir de Kürtçe kasidesi olduğu bilinmektedir.

III.Tasavvufî Yönü

Seyda, 1960'lı yıllarda Norşin'in meşhur şeyhi, Şeyh Muhammed Diyauddin'in yeğeni Şeyh Maşuk'a intisap etmiştir³⁰. Seyda, Şeyh Maşuk'un Babası Şeyh Masum'u da görmüş, hatta Molla Ömer'in Seyda'dan naklettiğine göre Şeyh Masum Seyda'ya olan muhabbetinden dolayı "sensiz cennete gitmeyeceğim" demiştir³¹. Şeyh Maşuk 1975'te vefat edene kadar ona bağlıydı. Şeyhi vefat edince bir süre kimseye bağlanmadı. Bu esnada Şeyh Muhammed Şerif Arabkendî'yi³² çok sevdiğinden sürekli ziyaretine gidip ona intisap etmiştir³³.

Seyda, Şeyh Seyyid Abdulhakim'i çok severdi, fakat onun döneminde Şeyh Maşuk'a müntesipti. Bu sevgisini gösteren bir olayı oğlu Molla Muhammed anlatıyor: "*Seyda arada bir mürşid ziyareti için Norşin'e giderdi. Orda fazla kalmak onun adeti değildi. Fakat*

³⁰ Muhammed Toprak, 17 Mayıs 2012 tarihli görüşme. Şeyh Maşuk, Şeyh Ahmed Haznevi'nin etkin halifelerindedir. 1975 yılında Hac vazifesini yapmak için gittiği Mekke'de vefat etmiştir. Kabri Cennetü'l-Muallâ kabristanındadır. bkz. Ardiç, Mehmet, *Bitlis ve Çevresinde Yetişen Mutasavvıflar ve Tasavvuf Kültürünün Oluşumu*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sos. Bil. Enst. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2009, s. 39-40.

³¹ Ömer Ozan, 27 Mayıs 2012 tarihli görüşme.

³² Hazne şeyhlerinden Şeyh Masum'un halifesidir. Hayatı için bkz. Eroğlu, M. Şerif, *Bütün Yönleriyle Arabkendî*, Kent Yay., İstanbul 2004.

³³ Bu bilgiler, Şeyh Muhammed Şerif'in halifeleri Molla Salih ile Molla Rıdvan'dan alınmıştır.

Seyyid Abdulhakim'in oraya geldiğini görünce surf ona hizmet etmek için 15 gün orda kaldı. Bunu gören Şeyh Maşuk'un kardeşi, Şeyh Maşuk'a "Molla İbrahim senin müridin olduğu halde Seyyid Abdulhakim'e çokça önem veriyor" demesi üzere Şeyh Maşuk bu söze çok bozulur ve şöyle der: "Seyyid Abdulhakim Şah-ı Hazne'nin halifesidir ve evlad-ı resuldür. Ayrıca bizim misafirimizdir ve yaşlıdır. Molla İbrahim'in yaptığı bu hizmet, senle benim yerimedir. Onun yaptığı, bir bakıma bizim görevimizi yerine getirmektir. Seyda bu lafi duyduğunda çok sevindiğini ifade etmişti"³⁴.

Seyda, Menzil'e gelmeden önce Şeyh Seyyid Muhammed Raşid'e³⁵ intisap ettiği de söylenmektedir. Oğlu Molla Muhammed'in anlattığına göre Şeyh Seyyid Muhammed Raşid vefat etmeden üç ay önce bir kaç defa üst üste Menzil'e gelmişlerdi. Kesin olan şudur ki Seyda, Adıyaman Menzil köyünde irşad faaliyetlerini sürdüren Şeyh Seyyid Abdalbaki'den 1996'da halifelik almıştır.

Burada şu hususu belirtmek gerekir ki, Seyda şeriat-tarikat dengesini çok iyi korurdu. Medrese ile tekkeyi birbiriyle çatışan iki alan değil, dine hizmet noktasında birbirini destekleyen iki önemli kurum olarak telakki ederdi. İlmî bir münazarada -ki intisap ettiği şeyhlerinin talimatı da o yöndeydi- hiçbir zaman hakkı söylemekten çekinmezdi. Şeyh Seyyid Abdalbaki, onun hakkında "Eğer Şafî Mezhebi'nin kitapları ortadan kalkarsa Molla İbrahim yeniden hepsini yazar" diye övgüde bulunurdu. Yine Fetlê'den Menzil'e gelmesi için teklif götürüldüğünde, Fetlê köyü muhtarı "bu değerli alime ihtiyacımız var lütfen onu bize bırakınız" diye Şeyh Seyyid Abdalbaki'ye ricada bulunur. Şeyh Seyyid Abdalbaki ise çok anlamlı şu sözü söyler: "Sizin ihtiyacımız bir köydür; fakat bizimki bir âlemin ihtiyacıdır."

Seyda'nın irşad faaliyeti hususunda net bir bilgi yoktur. Hatta ilimî faaliyetlerden geri kalmak istemediğinden Şeyh Maşuk'un halifelik teklifini kabul etmediği söylenilmektedir³⁶. Bunun dışında birkaç defa böyle bir ortam olmuş ancak ilimle meşgul olmayı tercih ettiğinden irşad faaliyetlerine pek girmemiş, hayatının sonuna kadar aşık olduğu ilim tedrisatını bırakmamıştır. Seyda'nın Nakşbendî silsilesine dair mürşidi Şeyh Seyyid Abdalbaki'ye kadar bütün isimleri vezinli bir şekilde içeren Kürtçe bir kasidesi mevcuttur.

Seyda'da Muhammedî Aşk

Seyda'da Muhammedî aşk son derece belirgin bir şekilde tezahür ederdi. Bunu, onun neslinden gelen seyyidlere olan sevgisinden açıkça görmek mümkündü. Prof. Dr. Halil Çiçek hatıratında şöyle der: 1973'te beş kişilik bir öğrenci grubuyduk. Hüseyinik köyünde iyi bir medresenin olduğunu duymuştuk. Oraya yerleşmek istiyorduk ancak yer yoktu.

³⁴ Muhammed Toprak, 17 Mayıs 2012 tarihli görüşme.

³⁵ Adıyaman Menzil Köyü şeyhlerinden Şeyh Seyyid Abdulhakim'in oğlu olup ondan sonra postnişin olmuştur. Hayatı için bk. Sadiye Aykaç, *Seyyid Muhammed Raşid Erol*, Akış Yay., İstanbul 2007; İbrahim Tozlu, *Altın Silsile*, Semerkand Yay., İstanbul 2005, s. 492-511.

³⁶ Şu anda İstanbul'da ikamet eden Hüseyin Kadioğlu, bu meseleyi bizzat Seyda Molla İbrahim'e şifahen sorduğunu ve Seyda'nın da bu şekilde yanıtlandığını söylemektedir.

Hocamız Molla İbrahim seyid olduğumuzu öğrendiğinde hemen tereddütsüz bir şekilde bize yer verdi. Ve medresesinde kaldığımız sürece seyidliğimizden ötürü şefkat, sevgi ve iltifatını bizden esirgemezdi. Yine kış günü beş öğrenci gelmiş aralarında iki veya üç seyid vardı. Yer darlığından dolayı hayli tereddütten sonra hepsine de yer verdi. “Nasıl yer verdiniz?” diye sorulduğunda “ben yer vermemezlik edemem. Çünkü bunlar benim ve babamın efendileridir.” cevabını vermiş, hepimizi şaşırtmıştı³⁷. Molla Ömer’in naklettiğine göre bir gün Medine’de Ravza’da Hz. Peygamberi ziyaret ederken aşkın muhabbetinden oradaki demir parmaklıklara tutunur ve gözlerinden sicim sicim yaşlar akmaya başlar. Bunu gören oradaki görevli asker bu davranışının haram olduğunu söyleyip engellemeye çalışır. Burada Seyda:

“Ateş taşa değdiğinde rengini değiştirir, demire değdiğinde demiri eritirmiş,

Yüzyıllardır komşu olan bu taşlar, demirler peygamber aşkından nasıl etkilenmesin!”

anlamında Arapça bir şiir okur. Oradaki askerin kalbi yumuşar, çok etkilenir ve Seyda’ya *يا شيخ زر ثانيا* (Ey Alim Zat! Gel, bir daha ziyaret et!) diyerek ağlamaya başlar³⁸.

IV. Eğitim ve Öğretim Metodu

4.1.Bölgedeki Medrese Eğitim ve Öğretimine Kısa Bir Bakış

Cumhuriyetten sonra Türkiye’de medreseler kapatılmıştı. Ancak doğuda alimler bu geleneği gayri resmi bir biçimde türlü zahmetlere katlanarak sürdürmeye çalışmıştır. Bu durumu tarihî süreçte tedrisat faaliyetinde bulunan alimlerin çektiği sıkıntılardan anlayabiliyoruz. Nitekim yönetimin baskılarına dayanamayan Ramazan el-Bûtî Türkiye’yi terk etmek zorunda kalıp Şam’a yerleşmiştir³⁹. Yine ilim uğruna çetin bir mücadele veren Molla Muhammed Zıvıngî çiftçilik yaparak hiçbir yerden yardım almaksızın tedrisatını sürdürmüştür.⁴⁰ Aynı şekilde Molla Abdurrahman Yüksel’in anlattığına göre, 1940’lı yıllarda Diyarbakır’a yakın bir köyde gizli bir şekilde medrese eğitimi alırken aniden köye askerler gelir. Askerler medrese öğrencilerinin bulunduğu yere yönelirler. Öğrenciler askerlerin geldiğini görünce kitaplarını saklarlar ve gelen askerlere kendilerinin o köyden olduğunu söylerler. Ancak askerler arama yaparlar ve kitapları bulurlar. Bunun üzerine bütün kitapları bir ata yüklerler. Hoca ve öğrencileri de tutuklamak üzere beraberinde götürürler. Birkaç köyü dolaştıktan sonra Diyarbakır’a gitmeye karar verirler. Yolda hem hoca hem de öğrenciler askerler tarafından hakarete maruz kalırlar. Özellikle bir köyde bir öğrencinin gizliden bazı kitapları almasından dolayı hoca da öğrenciler de askerler

³⁷ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 146.

³⁸ Ömer Ozan, 27 Mayıs 2012 tarihli görüşme.

³⁹ Suriye’nin önde gelen âlimlerinden merhum Said Ramazan el-Bûtî’nin babasıdır. Hayatı için Bkz. el-Bûtî, Muhammed Said Ramazan, *Hâzâ Validî*, Darü’l-Fikr, Dimaşk, 1998.

⁴⁰ Cizre bölgesinde meşhur bir alimdir. Hayatı için Bkz. Timurtaş, Abdulhadi, *Molla Muhammed Zıvıngî*, Kent Yay., İstanbul 2008.

tarafından dövülür. Bunun üzerine çevre köyler toplanıp askerlere yalvarırlar. Hatta onların serbest bırakılmaları karşılığında para verirler ve bu şekilde kurtulurlar.

Günümüz şartlarına kıyasla eskiden medreselerde imkânlar son derece kısıtlıydı. Tedrisatın yapıldığı alan köy camisi ya da bir iki odadan ibaretti. Tek işleri eğitimle uğraşmak olan feqiler (talebeler) yeme, yatma, ders ve sosyal aktivite gibi bütün faaliyetlerini bu kısıtlı alanda icra etmek durumundaydı⁴¹. Son dönemlerini saymasak Seyda da benzer şartlarda eğitim faaliyetlerinde bulunmuştur.

Medreselerdeki tedrisatın keyfiyeti ve içeriğini izah etmek makalenin asıl amacı olmayıp bununla ilgili birçok kitapta yeteri kadar açıklamalara yer verilmiştir⁴². Biz burada öğretilen ilimlere kısaca değinmekle yetineceğiz. Hulasa talebeler, medrese hayatları boyunca *müretteb cami dersleri*⁴³ diye adlandırılan kitapları sırayla takip ederler. *Sarf, nahiv, mantık, beyan, münazara, ilm-i vaz', meâni, bedi', kelam, fıkıh, tefsir, hadis, ferâiz*,⁴⁴ *fıkıh usûlü*, ilimlerinden en az iki, bazılarında üç, hatta dört kitap okuyarak, hiç sıra atlamadan ikmâl-i nüsa ederler⁴⁵. Okutulan belli başlı kitaplar bunlar olmakla birlikte bazen değişiklikler olabilirdi. Mesela diğer medreselerden farklı olarak Seyda, Durru'l-esrar (Tefsir-i Mühmel)⁴⁶ tefsirini okutur ve ikinci ders olarak kabul edilen fıkıh, tefsir, hadis gibi derslere önem verir, talebeyi mutlaka bir seviyeye kadar getirirdi.

4.2.Ders Verme Yöntemi, Ortamı ve Kullandığı Materyaller

Güneydoğu'nun değişik bölgelerinde tedris faaliyetlerinde bulunan Seyda Molla İbrahim'in kendine mahsus bir eğitim ve öğretim metodundan söz etmek mümkündür. Seyda, müfredattaki kitap sıralamasına bakmaksızın talebeyi sürekli gözetim altına alıp yeri geldiğinde alt kitaptakine daha fazla ders verirken; üst kitaptakine az ders verir hatta yeterli görmediğini alt sıradaki kitaba bile düşürebilirdi. Bu da talebenin okuduğu kitabına bakmaksızın her şeyden önce ilmî yetkinlik ve yeterliliğine önem verdiğini göstermektedir.

Seyda'nın eğitim öğretimde takip ettiği metotlarını incelemeden önce, başından sonuna kadar ders verme sürecini betimlemekte fayda vardır. Seyda'nın ders verdiği ortam bazen mescid bazen de medresede kendisine has odasıydı. Sabah erkenden gelir, rastgele herhangi bir talebeyi derse çağırırdı. Bunun sebebi talebenin her an derse hazır olmasına yönelik konsantresini sağlamaktı. Talebe, Seyda'nın huzuruna gelir ve derse oturmak için

⁴¹ Demircan, Nezir, *Halil Güneç Hoca, Hayatı ve Hatıratı*, Beyan Yay., İstanbul 2004, S. 56; Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 38.

⁴² Bu kitapların bazıları şunlardır: Çiçek, M. Halil, *Şark Medreselerinin Serencamı*, Beyan Yay., İstanbul 2009; Eroğlu, M. Şerif, *Bütün Yönleriyle Arabkendi*, Kent Yay., İstanbul 2004; Demircan, Nezir, *Halil Güneç Hoca Hayatı ve Hatıratı*, Beyan Yay., İstanbul 2004; Timurtaş, Abdulhadi, *Molla Muhammed Zıvıngî*, Kent Yay., İstanbul 2008; Öztoprak, Sadrettin, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, Beyan Yay., İstanbul 2003; el-Bûtî, Muhammed Said Ramazan, *Hâzâ Validî*, Darü'l-Fıkr, Dimaşk, 1998; Heyetun min'l-müderresin, *el-Menhec ve'l-bernamic li'l-medarisi'l-İslamiyye*, Diyarbakır, h. 1433.

⁴³ Kürtçe bu kitaplara "kitêbê rêzê (sıra kitapları)" denilmektedir.

⁴⁴ Fûru fıkıhın bir konusu olmasına rağmen medreselerde ayrı bir ilim olarak telakki edilir.

⁴⁵ Eroğlu, *Bütün Yönleriyle Arabkendi*, s. 76.

⁴⁶ Şam Müftüsü es-Seyyid Mahmud b. es-Seyyid Hamza tarafından kaleme alınan ve sadece noktasız harflerden oluşan eşsiz bir tefsirdir. Eser h. 1274'de yazılmıştır.

izin beklerdi. Ancak Seyda, talebelerin beklemeden oturmalarını söylerdi. Hatta bir defasında “bu da medreseye getirdiğiniz yeni bir adet midir?” diye tepkisini göstermişti. Talebe hocanın yanında oturur aynı kitaba bakılarak ders işlenirdi. Başka ders arkadaşları varsa karşısında dururlardı. Ders esnasında talebeler hocalarına çok yakın dururdu. Bu da dersteki konsantrasyon ve karşılıklı iletişimin sağlanmasında son derece olumlu etki yapardı.

Derse oturduktan sonra yanındaki talebe hocayla birlikte ibare okumaya başlardı. Bunun birkaç faydası vardır: Öncelikle, hocaya öğrencinin derse hazırlıklı olup olmadığıyla ilgili bir fikir verir. Sonra öğretimde öğrenci pasif durumda kalmaz, aktif halde derse ortak olur ve bu da kendi başına yol almasında ciddi bir biçimde etki ederdi. Hatta Seyda'nın yanında bir müddet ders okuyan talebe derse gelmeden önce ibareyi kendisi çözecek seviyeye mutlaka gelirdi. Artık derste takıldıkları bazı meseleler üzerinde durulur ve böylece dersin kalitesi gün geçtikçe yükselirdi.

Seyda'nın derste yaptığı önemli şeylerden biri de konu ve cümle başlıklarının sürekli üstünü çizmekti. Bunun iki nedeni olabilir: Birincisi, eski baskı kitaplarda nokta, virgül pek olmadığından başlık ve konuları ayırmak için; diğeri de ibareyi çizerek dikkati toplamaktı. Nitekim kitabı kırmızı, yeşil gibi renkli kalemlerle sürekli çizer ve kitap dersten sonra üzerinde çalışıldığı her halinden kolayca anlaşılırdı. Ders verirken mutlaka kitabın etrafında veya bir kâğıda örnekler ve açıklamalar yazar, bazen eksik gördüğü yerlere dipnot düşer, yanlışlıkları küçük bıçağıyla kazıyarak siler veya kalemiyle düzeltirdi. Dersi verdikten sonra kaldığı sayfanın arasına kâğıt koyar ve buna dikkat ederdi.

(Son Dönemlerinde Faraiz Dersi Verirken)

4.2.1. Takrir Metodu

Ders vermede daha çok hocanın anlatma ve açıklamasının hakim olduğu takrir⁴⁷ metodunu kullanırken talebenin pasif durumda olmasını istemez ve derse katılımını sürekli canlı tutmaya son derece önem verir. Bu da eğitimde hocanın kendini tatmin etmeye yönelik öğretme merkezli bir anlayış yerine, daha çok öğrencinin öğrenmesine önem

⁴⁷ Eğitimde kullanılan en eski ve etkili metotlardan biri olan takrir metodunda soru sorma, tartışma ve grup çalışması gibi teşebbüsler son derece sınırlıdır. Takrir metodunda öğrenci konumundaki birey, gözüyle görüp eliyle tutamayacağı soyut konuları daha etkili biçimde kavramaktadır. Burada öğrenci pasif durumdadır. Takrir metodunda öğretme merkezli bir anlayış hakimdir. Öcal, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s. 240-241.

verdiğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle kendi ilmî yetkinliğini tatmin yerine, öğrencinin anlayıp kavraması üzerine daha çok dururdu. Seyda, dersi anlatırken müthiş bir efor sarf eder ve ibare okurken sesini yükselterek bazı yerleri vurgular. Bazen hoca ibareyi okur, talebe mana verir açıklar; bazen de talebe ibareyi okur, hoca açıklardı. Burada dikkati toplama adına Seyda beden dilini kullanarak talebeyi sürekli derse adapte ederdi.

Talebeye dersi kavratmada muazzam bir çaba sarf ederdi. Buna rağmen talebe yine de dersi anlamazsa dersten kaldırır tekrar hazırlanmasını isterdi. Seyda'nın dersi takrir etmedeki üstün kabiliyetini Kürtçe bilmeyen talebelerin de derse gelip istifade etmesinden anlıyoruz. Seyda sadece Kürtçe ders verirdi. Buna rağmen Türk ve Arap öğrenciler ders dinlemeye gelir dersinden istifade ederdi. Bu manada Trabzonlu Molla Eyyüb, Seyda'yı yadederken ondan aldığı derslerin verdiği zevkin bambaşka olduğunu hep anlatır.

4.2.2. Soru-Cevap Metodu

Bu yöntem, geçmişten günümüze kadar eğitim tarihinde en çok kullanılan metotlardan birisidir. Soru-cevap yöntemi öğrenciyi yaratıcı düşünmeye sevk eder, ferdi teşebbüs kabiliyetinin gelişmesine, serbest konuşma ve tartışmaya imkan verir. Bunların yanı sıra muhakemeye, tasavvur ve araştırmaya yönlendiren bir yöntemdir⁴⁸. Seyda bu metodu derste kullandığı gibi yolda, namaz vakti gibi herhangi bir zamanda da kullanırdı. Nitekim soru- cevap metodu Seyda'nın eğitim ve öğretimde talebeyi teşvik etme ve canlı tutmada sıkça kullandığı bir yöntemdi⁴⁹. Tabi derste sorulara her zaman cevap verebilmek kolay olmuyordu ve bundan dolayı tedris hayatında dersi yarıda kalmayan talebe herhalde hiç yoktur. Öğrenciye bir soru sorduğunda bilmediği zaman tekrar sorar. Cevap almadığında kızar hatta dersten kaldırır ve bu, talebeyi ciddi bir ders disiplinine sevk ederdi. Örneğin bir gün derse çağırdığı talebelere “*Kadı*s (Samanyolu) nedir?” diye sordu. Derse her gelen talebe bunun cevabını verememiş ve o gün birçok kişiyi dersten kaldırmıştı. Tabi en sonunda tekrar çağırıp herkesin dersini veriyordu. Buradaki amacı kendisini geliştirmesi için talebeyi disipline etmek ve onu araştırmaya sevk etmektir.

4.2.3. Tedric ve Tekrar Metodu

Eğitim faaliyetlerini tedricen yaparak sağlıklı sonuç almak daha kolaydır. Bütünüyle ve aniden her şeyin verilmesi ve tüm sonuçların alınması mümkün değildir⁵⁰. Burada Seyda'nın metodu şöyledir: Bir talebe, yanında derse başladığında kendi anlatım tarzına ve birikimine uyum sağlaması için biraz zaman tanır ve talebenin seviyesine inerdi. Ancak gün geçtikçe hızlıca gelişmesi için tedrici olarak çıtayı yükseltir, derse katılmasını ve dersi anlayıp anlamadığını sürekli kontrol ederek yerinde saymasına asla izin vermezdi. Mesela yanında yeni başlayan bir öğrencinin sarf ve nahiv bilgisi eksik ise bu eksikliğini giderene

⁴⁸ Özbek, Abdullah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Selam Yay., Konya 1988, s. 147.

⁴⁹ Bir defasında ikinci namazı vaktinde bana الخرطوم سنسمة على (Kalem/16-18)

ayetindeki سنسمة sığasını (kip) sormuştu. Ben de وسسم fiilinin muzari nefsi mutekellim maalğayr olduğunu söylemiş ve cevabını bilmiştim. Bu, bana müthiş bir motivasyon kazandırmıştı.

⁵⁰ Ballı, Mehmet, *Eğitim Üzerine Denemeler*, Efor Yayıncılık, İstanbul (Yay. tarihi bilinmiyor), s. 38.

kadar mutlaka her derste sorular sorar ve kendini geliştirmesi için zorlardı. Öğrenci, gelişme kaydetmediğinde alt kitaba düşürür veya bir arkadaşıyla mutlaka bu eksiklerini tamamlamasını isterdi. Ayrıca konuyu bir defa anlatır, eğer öğrenci anlamadıysa sakın bir şekilde bir kez daha anlatır, üçüncüde artık öğrencinin derse hazır olmadığını düşünerek dersten kaldırırdı. Yani hiçbir zaman dersin anlatımını tamamen kendine bırakmazdı. Birkaç kez tekrar ettiğinde talebe katılmıyorsa ya da anlamıyorsa daha fazla tekrara girmez yeniden derse hazırlanması için dersi ertelerdi. Bu metodu o kadar etkiliydi ki bazı talebeler derse gelmeden önce derste sorabileceği bütün soruları tespit eder, cevabını öğrenir öyle derse giderdi. Seyda'nın bu ciddiyeti, talebenin yetişmesinde son derece etkiliydi. Üst kitaptakilere alt kitapları tekrar ders olarak dinlemeleri telkininde bulunurdu. Böylece bir kitabı bir defa okuyup geçip anlamama riskini ortadan kaldırmayı hedeflerdi.

4.2.4. Uygulamalı Eğitim Metodu

Ders vermeye başladığında öncelikle üst seviyedeki kitapların derslerini verir daha sonra üst kitaptakiler alt kitaptakilerin dersini verirdi. Böylece onlara bir nevi uygulama yaptırırdı. Hayatın her alanında bilgilerin doğru uygulanmasına dikkat eder yanlış bir şey gördüğünde mutlaka müdahale ederdi. Bir gün bir talebe namaz için kamet getirirken قد الصلاة cümlesine geldiğinde *salat* kelimesini *merfû* okuyacağına *mecrur* okumuştı. Seyda latife ederek, “kamet *harf-i cer*, *salatı mecrur* mudur ki *cer*li okuyorsun” diye takılmıştı.

Belli bir seviyeye gelmiş talebelerini mutlaka Ramazan ayında hocalık görevine gönderir ve halk ile iç içe olmalarıyla halka dönük bir hizmet bilinciyle yetişmelerini isterdi.

4.3. Örnekliği

Eğitimde örnek alınacak kişiler çok büyük önem arz etmektedir. Örnek alınacak kişi mümkün mertebe hatasız ve mükemmel bir şahsiyet olmalıdır. Eğitim tarihi incelendiğinde, toplumları değiştirme, iyiye yöneltme hususunda en büyük sıkıntının “ideal örnek” bulma meselesi olduğunu görürüz⁵¹. İşte dinî ilimlerin eğitim-öğretimini üstlenen kurumlarda amelî yönden talebelere önderlik edecek “ideal örnek” yoksunluğu öğrencilerin yetişmesinde ciddi problemlere sebep olabilmektedir. Bu açıdan Seyda eğitimdeki örnek konumuna son derece dikkat ederdi. Gerek derse verdiği ciddiyette, gerekse takvada son derece hassas davranırdı. Medreselerin belirgin özelliklerinden biri olan bireysel ilgi, Seyda'da daha fazla olup yeri geldiğinde talebesine bir baba gibi davranır ve her şeyini karşılırdı. Mesela talebe hastalandığında bizzat ilgilenir, doktor temin eder ve şefkatini her haliyle belli ederdi⁵². Böylece karizmatik hoca kişiliğiyle bütün

⁵¹ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 212.

⁵² Bir defasında hasta olmuşum. Yatakhaneye kadar gelip halimi sormuş ve doktor çağırtmış. İnsaniyet namına yapılan bu davranış, hoca tarafından yapıldığında öğrenci-hoca arasında sevgi ve saygının beraberinde çok önemli bir güven ortamını oluşturmaktadır. Benzer bir duruma Halil Hoca da hatıratında yer

davranışlarında talebenin üzerinde olumlu etki bırakabiliyordu. Bu da öğrencinin ilim adamı olma yolunda bir kimlik edinmesinde etkide bulunup hocasının denetiminde yetişmesini kolaylaştırıyordu.

(Son Dönemlerinde Odasında Çekilmiş Bir Fotoğraf)

4.4. Hedeflediği Âlim Profili ve İlmî Disiplini

Dinî ilimlerin nesilden nesile sağlıklı bir biçimde aktarılmasında medrese eğitiminin rolü büyüktür. Zira bu medreselerde yalnız ilim değil; ahlaki olgunlukla birlikte amel bilinci de verilmektedir. Böylece yetişen âlimler halka hitap edebilmekte ve dinî yaşantının nesilden nesile aktarılmasında bir köprü görevi görmektedirler. Bu başarının başkahramanı ise medresenin her şeyi olan müderris âlimlerdir. Bu zatlar, ilim yolunda yeri geldiğinde vatanını yerini yurdunu her şeyini fedâ edebilecek dava adamı yetiştirmeyi hedeflemektedirler. Bunu yaparken ilimde derinleşmesini ve hayatının her yerinde örnek bir insan olabilmesini öngörmektedirler. Böylece hedef, sadece dinî ilimleri öğrenmek değil; dini yaşantının özgün bir biçimde bir sonraki nesile aktarmaktır. Bu kutsal görevi ifa ederken takip ettikleri yöntem, bizzat kendi yaşantılarıyla örneklik yapmalarıdır.

Seyda'nın hedeflediği âlim profili, talebenin kendisi gibi müderris ve ilim adamı olmasıydı. Ancak bunu yapamıyorsa en azından ilmiyle amel, topluma önderlik edecek bir kapasitede olmasını isterdi. Seyda Molla İbrahim'in talebeyi yetiştirmedeki bir diğer hassasiyeti de din adamı olma bilincini vermektir. O, sadece dinî bilimleri öğretmekle kalmayıp dinî yaşantıya da son derece dikkat edip topluma önderlik edecek örnek din adamı yetiştirmeyi hedefliyordu. Bu hedefine ulaşmak için takip ettiği yöntem ise takvada son derece hassas davranıp talebelerine bizzat örnek olmasıydı.

verir ve bu davranışının etkisinden söz edip “unutulacak bir şey değil” diyerek bundan övgüyle söz eder. Bkz. Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 108.

Seyda, ders verirken ve talebelerle ilgilenirken ilmî disiplinden hiçbir zaman taviz vermezdi. Eğitim-öğretimde özgür bir biçimde kendi kriterlerini uygulayarak herkese eşit muamelede bulunması, ilimde kaliteyi yakalamasını sağlamıştır. Böylece Seyda Molla İbrahim'in medresesi kısa zamanda şöhret bulmuş ve onun yanında icazet almak bir referans olmuştur adeta. Talebelerin derssiz kalmamasına son derece dikkat eder ve dersten sonra mutlaka dersin defalarca tekrar edilip kavratılmasına önem verirdi. Eğer birkaç kişi ders okuyorsa kendi aralarında mutlaka bilgi alışverişi yapmalarının üzerinde çok dururdu. Önem verdiği bir diğer husus, derse gelmeden önce derse hazırlık anlamında "mütalaa" olmazsa olmaz bir unsurdu. Onun yanında okuyan hiçbir talebe yoktur ki mütalaa yapmadığı için dersten kaldırılmış olmasın. Talebe derse oturduğunda mutlaka ona ibareyi okutur eğer hazırlanmamışsa ya çok az ders verir, ya da dersten kaldırırdı. Nihai olarak, ders verirken gerçekten yetişmesini istediği talebesine önem verirdi.

Seyda talebelerin 'baba'sıydı. Yani onları yetiştirir ve sahip çıkardı. Nitekim talebelerinden Prof. Dr. Halil Çiçek, Seyda'nın yanında okudukları zamanlarda Tillo'ya⁵³ gittiklerini ve orada Seyda Molla Burhan⁵⁴ tarafından tabi tutuldukları imtihanı kazanıp Tillo'da okumaya niyetlendiklerinde hocalarına olan ilgi ve sadakatlerinden dolayı Seyda'nın isteğini yerine getirip sıra kitaplarını bitirinceye kadar yanında kalmayı tercih ettiklerini ifade etmektedir. Bu tercihlerinin de sonraki tahlillerinde bereketli ve isabetli olduğuna inandıklarını belirtmiştir⁵⁵. Talebesiz iki gün bile duramıyordu mutlaka ders vermesi gerekiyordu. Oğlu Molla Muhammed anlatıyor: *Ben hatırlıyorum, Mîreliyan'da biz kahvaltıyı sabah 6'da yapardık. Ondan sonra Seyda camiye gider ikindiden sonraya kadar 40'a yakın talebenin dersini verir eve yorgun gelirdi. Biraz dinlendikten sonra bu sefer akşamlarını hep mütalaa yaparak geçirirdi. Arada talebeleri gözetmeye giderdi*⁵⁶.

Ankara'ya tedavi için son gidişinde, doktorlar akciğerlerindeki hastalığın arttığını, artık ders vermeyi bırakıp istirahate çekilmesinin uygun olacağını söylerler. Bunun üzerine Seyda şöyle der: "Şu doktorlara bakın hele! Ben hastayım, onlar hastaya ilaç kullanmayacaksınız diyorlar. Böyle şey olur mu!"⁵⁷ Yani onun ilacı talebeye ders vermektir. Yaşlı olduğu dönemlerde ağır hastalığından dolayı durmadan inlerdi ancak ne zaman ders vermeye başlarsa bambaşka biri olur, olağanüstü bir enerji sarf ederdi. Bu enerjisiyle ilgili bir hatırayı Prof. Dr. Halil Çiçek'ten naklediyoruz: *Diyarbakır/Hüseyin köyü medresesinde bütün kış boyunca hocamız, Cuma günü dışında ateş yakılmayan betonarme köy camisinde ders verirdi. Sabah yaklaşık saat 8'de derse başlar ve ikindiye kadar devam ederdi. Sadece önünde bir ateş mangalı bırakılır ve akşama kadar onunla ısınır. O soğuğa nasıl dayanıyordu hala anlamış değilim*⁵⁸. Ders vermekle adeta hayat bulurdu.

⁵³ Siirt'in Aydınlar ilçesinin bölgedeki yaygın ismidir.

⁵⁴ Meşhur Tillo medresesinin baş müderrisi olup Norşin şeyhlerinden Şeyh Maşuk'un halifesidir. Tedris faaliyetlerine halen devam etmektedir.

⁵⁵ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 96.

⁵⁶ Muhammed Toprak, 17 Mayıs 2012 tarihli görüşme.

⁵⁷ Hüseyin Kadioğlu, "Bir Yıldız Kaydı: Seyda Molla İbrahim", *Semerkand Dergisi*, İstanbul Ocak 2007.

⁵⁸ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 39.

Hayatı boyunca ilmî disiplini hiç bırakmadığından ilimle uğraşmak bir meleke olmuştu bünyesinde.

Hiçbir talebenin ona karşı uygunsuz bir davranışını asla kabul etmezdi. Bir defasında talebelerin cami hoparlörüyle oynadığını görmüş 21 talebeden *talib*⁵⁹ olan 6 kişi hariç (çünkü onlar camide eğitim görmüyorlardı) hepsini kovmuştur. Talebeler köy dışına çıkıp anayola ulaştıklarında onları affettiğini söylemiş ve geri çağırmıştır. Daha sonra hepsi geri gelmiştir. Buna benzer talebeleri komple kovma olayı birkaç defa daha olmuştur. Sonuçta talebeler geri gelip özür dilediğinde affederdi.

4.5. Kütüphane Kullanımı

Onun kütüphanesindeki kitaplar, bazı hocalarda olduğu gibi rafları süslemek için boş durmazdı. Bütün kitapları okur ve okuduğu kitapları çizer, bazı yerlere notlar düşerdi. Bir de kitabı okuduktan sonra yanında bulundurmaz satardı. Bir kaç defa hacca giderken kitaplarını komple sattığı söylenilmektedir. İlim, adeta göğsünde muhafaza olmuş yürüyen kütüphane tabirine tam anlamıyla uyuyordu. Kaynaklara son derece bağlıydı ve bir mesele hakkında fetva verirken mutlaka kaynak belirtir yerini bildiği halde alışkanlık yapmış olduğundan eserdeki yerine tekrar bakar, bilgiyi kesinleştirirdi. Böylece ilmî birikimi son derece sahil ve kaynaklara bağlı bir kalitedeydi.

V. Birkaç Hatırası

5.1. Münazarada Hakkı Gözetmesi

Seyda, ilmî münazara olduğunda her zaman hakkı gözetir ve bildiğinden şaşmazdı. Şeyh Seyyid Abdulhakim vefat ettiğinde Norşin şeyhi Şeyh Maşuk, Seyda ile birkaç mollayı taziye için Menzil'e gönderir. Taziye esnasında şer'i bir meselede Şeyh Seyyid Muhammed Raşid ile mollalar münazaraya başlarlar. Seyda Molla İbrahim ise Seyyid Muhammed Raşid'i haklı gördüğünden onun tarafını tutar. Bu yüzden arkadaşlarıyla arası bozulur ve Şeyh Maşuk'un huzuruna gelene dek onunla konuşmazlar⁶⁰.

5.2. "Yaşlı Başlı Birini Bekliyorduk"

Bir gün Mardin'in Cizre ilçesine Şeyh Seyda el-Cizirî'yi⁶¹ ziyarete gider. Cizre'ye vardığında yemeğini yer, çayı dergahta içmek üzere yola koyulur. Kendisini karşılayan Şeyh Seyda el-Cizirî'nin halifesi Molla Şehmuz, bu tanımadığı genç misafiri: "Fakih (talebe), hoş geldin!" diyerek buyur eder. Onlar sohbet ederken talebelerden birisi yemek getirmek üzere kalkar. Henüz misafiriyle karşılaşmamış olan Şeyh Seyda, talebenin yemek

⁵⁹ *Molla Cami'*den sonraki kitabı okuyan talebelere *talib* denir.

⁶⁰ Muhammed Toprak, 17 Mayıs 2012 tarihli görüşme.

⁶¹ Şeyh Seyda, Nakşebendiyye yolunun Halidiyye koluna mensuptu. Ayrıca Kâdiriyye ve Rufâiyye yollarından da ders veriyordu. Tarikat silsilesi Şeyh Hâlid-i Cezerî yoluyla Mevlânâ Hâlid-i Şehrezorî'ye ulaşmaktadır. 1968 yılında vefat etmiştir. Yüce, Abdulhakim, "*Cizreli (Serdehli) Şeyh Seyda*", Yeni Ümit Dergisi, 95. sayı, Ocak-Şubat-Mart, İstanbul 2012.

getirmeye gittiğini öğrenince: “Misafirimize yemek götürmeyin, o yemeğini yemiştir.” diyerek talebeyi yanına çağırır. Çay ve şeker çıkarıp “Bunları götürün ve onun çayını eksik etmeyin.” der.

Demlenen çay bitince Seyda Molla İbrahim’e çay isteyip istemediği sorulur. Seyda, “Şeyh Seyda size misafirin çayını eksik etmeyin demedi mi?” diyerek, tekrar çay yapılmasını ister. İkinci demlik de bitince üçüncü kez çay demlerler. Bunun üzerine Halife Molla Şehmuz: “Sen bir hafta burada kalsan Şeyh Seyda’nın dergahında çay ve şeker kalmaz. Bir ay kalacak olursan Cizre’de çay ve şeker kalmayacak!” der. Bunun üzerine Seyda Molla İbrahim şu cevabı verir: “Şeyh Seyda belki de yurt dışından getiriyor şekeri, çayı... Siz onun emri ne ise onu yapın. Size çayı eksik etmeyin dediyse siz de eksik etmeyin.” Halife Molla Şehmuz, bu cevaba şaşırır ve tanımadığı misafire nereli olduğunu sorar. Seyda Molla İbrahim: “Ziyaret (Veysel Karanî) tarafından.” der. Halife Molla Şehmuz durumu sezer gibi olur ve: “Yoksa sen Seyda Molla İbrahim Kelhokî misin?” diye sorar. “Evet, benim.” der ve birlikte ayağa kalkar, birbirlerinin ellerini öperler. Halife Molla Şehmuz: “Seyda Molla İbrahim ismi o kadar çok duyulmuş ki, bana geleceği söylenince karşımda uzun sakallı, cübbeli, kocaman sarıklı, yaşlı bir alim bekliyordum. Bizim kusurumuza bakmayasınız..” diyerek mahcubiyetini dile getirir⁶².

5.3. Sarığı Çıkarmasını İsteyen Komutana Cevabı

Bir defasında Hazro’ya bir düğüne gider. Yolda askerler onu yakalayıp karakola götürür. Komutan “sarığın yasak olduğunu bilmiyor musun?” der ve çıkarmasını ister. Seyda da “biliyorum, yasaktır ama doktor bana ağır bir şey başıma takmamı söyledi. Şapka da hafiftir bu sarık ağırdır ondan bunu sarıyorum” diyerek kıvrak zekâsıyla ilmî siyasî bir cevap verir. Buradaki doktordan kastı Hz. Peygamberdir. Ancak komutan bunu anlamaz ve “o zaman doktora saygımız var” diyerek bir şey demez. Oğlunun anlattığına göre hayatında hiçbir zaman başına şapka takmamıştır⁶³.

5.4.Hicazda Dört Hadis Hafızıyla Mezheb Tartışması

Seyda’nın zaman zaman derslerinden sonra, çay içme faslında anlattığı hicazda dört hadis hafızıyla olan münazarasını Molla Ömer’den naklediyoruz: Seyda, bazı mollalarla hicaza hac görevini ifa etmek için gitmişti. Orada farklı ülkelerden alimlerle ilmî sohbetler ederdi. Yine böyle bir sohbetinde mezhep ve tasavvufun bazı temelleri üzerinde görüş ayrılığı olur ve birkaç mollayı hakem tayin edip münazaraya başlarlar. Seyda tek başınadır, karşısında farklı ülkelerden dört hadis hafızı vardır ve mollalar da hakemdir. Seyda, hafızlara "önce siz başlayın" der. Onlar, mezhepsizliği ve tevessülün sakıncalı olduğunu savunarak bu konuda ayet ve hadislerden deliller getirip Seyda’yı *ilzam* (mağlup) etmeye çalışırlar. Fakat Seyda belagat, mantık, fıkıh usulü, tefsir, münazara gibi ilimlerde mahir olduğundan onların delil olarak getirdiği ayet ve hadislerle öyle manalar verir ki, hafızlar

⁶² Kadioğlu, Hüseyin, "Bir Yıldız Kaydı: Seyda Molla İbrahim", Semerkand Dergisi, İstanbul Ocak 2007.

⁶³ Muhammed Toprak, 17 Mayıs 2012 tarihli görüşme.

ezber bildikleri ayet ve hadislerin manalarını sanki yeni öğreniyorlardı. Böylece Seyda sorulan her soruya cevap verip onları *iskat* eder (susturur). En sonunda hadis hafızları mutmain olup “صدقاً يقول الرجل” (Adam doğru söylüyor!)” diyerek teslim olmuşlardır. Sonra Seyda’ya “peki ne yapmamızı tavsiye ediyorsun?” derler. Seyda da itikatta Eş’arî, amelde de Şafî mezhebini önermiştir. Bunun sebebi Seyda’nın kendi anlatımıyla Eş’arî mezhebini imamı, Ebû’l-Hasen Eş’arî’nin büyük sahabî Ebû’l-Musa Eş’arî’nin soyundan gelmesi; Şafî mezhebini İmamı Muhammed b. İdris eş-Şafii’nin de Kureyşî olup ehl-i beyt olması. Yani burada da Seyda ehl-i beyte olan sevgisini yine ön plana çıkarmıştır. Hafızlar, mezhepleri kabul edip, Seyda’ya şükran borçlarını dile getirdikten sonra, artık gittikleri yerlerde bu çizgiyi koruyacaklarını ve bunun için mücadele edecekleri sözünü vermişlerdir⁶⁴.

SONUÇ

Medrese eğitim ve öğretim sisteminin bir örneği olarak sunduğumuz Seyda Molla İbrahim’in eğitim öğretim metodunda ön plana çıkan husus, her şeyden önce bir dava adamı olarak hareket etme bilincidir. Seyda bu anlayışla hayatı boyunca kesintisiz olarak tedris faaliyetlerine devam etmiş ve kendisi gibi nice değerli âlimler yetiştirmiştir. Seyda’nın metoduyla ilgili birkaç hususu maddeler halinde verelim:

1. Öğrencinin dersteki katılımına son derece dikkat eder ve bir an önce mesafe kat etmesini sağlardı.
2. İlmî disiplinden hiçbir zaman taviz vermez ve öğrenimde sürekli çıtayı yükseltmeye çalışırdı.
3. İlmînin yanında amele önem verir takvada bizzat kendisi örnek olurdu.
4. Sürekli öğrencileri gözetler, beklenmedik anlarda sorular sorar ve motivasyonlarını yüksek tutardı.
5. Öğrenciler belli bir seviyeye geldiğinde staj yaptırır ve halka dönük olmalarını sağlardı.

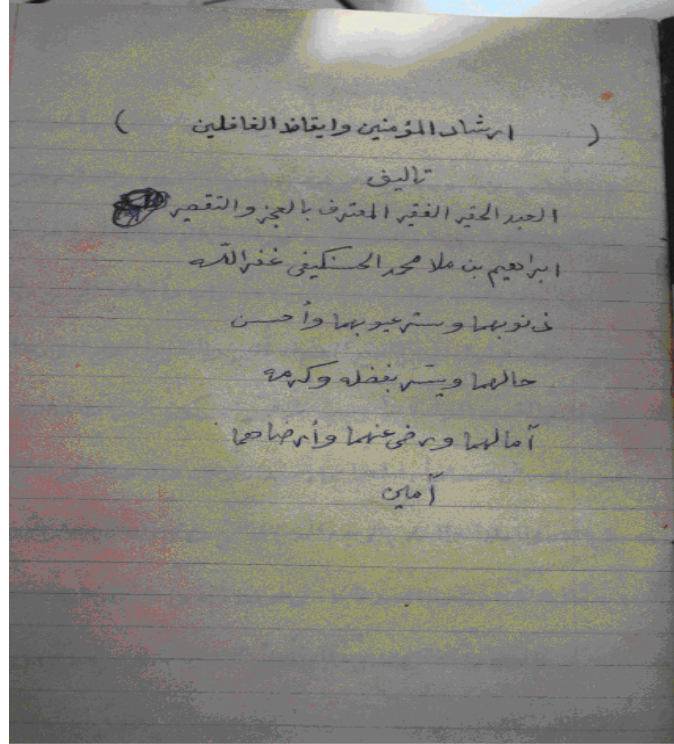
Şüphesiz Seyda sadece ders vermekle meşgul değildi. O aynı zamanda görev yaptığı yerlerde imamlık ve fetva gibi hizmetleri de yerine getirirdi. Bu bağlamda karşılaştığı ilmî meselelerde hep bağımsız hareket etmiş ve bunun için bedel ödemekten asla çekinmemiştir. Seyda’nın tasavvufî yönü olup onun anlayışında medrese-tekke çatışması yerine dayanışması kabul görmüştür. Neticede şunu söyleyebiliriz ki, Seyda’nın eseri olan bini aşkın öğrencilerinin hizmetleri, onun eğitim ve öğretiminin başarısının kanıtıdır.

⁶⁴ Ömer Ozan, 27 Mayıs 2012 tarihli görüşme.

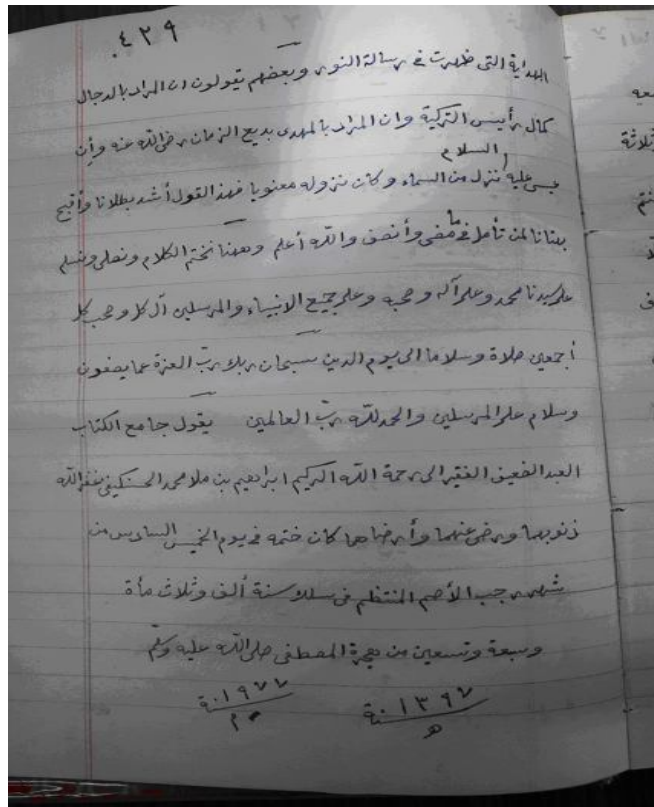
BİBLİYOGRAFYA

1. Ardıç, Mehmet, *Bitlis ve Çevresinde Yetişen Mutasavvıflar ve Tasavvuf Kültürünün Oluşumu*, Yüzüncü Yıl Üniv. Sos. Bil. Enst. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2009.
2. Aydın, Nasihaddin, *Şeyhu 'l-Hazin: Şeyh Muhammed el-Hazi el Fersafi*, Ege Basım, İstanbul 2011.
3. Aykaç, Sadiye, *Seyyid Muhammed Raşid Erol*, Akış Yay., İstanbul 2007.
4. Ballı, Mehmet, *Eğitim Üzerine Denemeler*, Efor Yay.
5. Çakır, Mehmet Saki “*Seyda Molla İbrahim Kelhoki'nin Hayatı ve İlim Uğruna Verdiği Mücadele*” (Röportaj, kendi arşivim).
6. Çiçek, M. Halil, *Şark Medreselerinin Serencamı*, Beyan Yay., İstanbul 2009.
7. Demircan, Nezir, *Halil Günenç Hoca Hayatı ve Hatıratı*, Beyan Yay., İstanbul 2004.
8. el-Bûtî, Muhammed Said Ramazan, *Haza Validî*, Darü'l-Fikr, Dımaşk 1998.
9. Erdoğan, M. Ali, *Molla Muhyiddi-i Hawelî*, Doğru Haber Gazetesi, Midyat 17.11.2011.
10. Eroğlu, M. Şerif, *Bütün Yönleriyle Arabkendi*, Kent Yay., İstanbul 2004.
11. Hey'etun mine'l-müderresin, *el-Menhec ve'l-bernamec li'l-medarisi'l-İslamiyye*, Diyarbakır, h.1433.
12. Kadioğlu, Hüseyin, “*Bir Yıldız kaydı: Seyda Molla İbrahim*”, Semerkand Dergisi, İstanbul Ocak 2007.
13. Öcal, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1991.
14. Özbek, Abdullah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Selam Yay., Konya (y. y. yok).
15. Öztoprak, Sadrettin, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, Beyan Yay., İstanbul 2003.
16. Sevgili, Macit, “*Zokayd Medrese ve Tekkesinin Veysel Karanî Yöresindeki Etkileri*” Uluslararası Veysel Karanî ve Manevi Kültür Mirasımız Sempozyumu, Siirt 2011.
17. Taşkesen, Metin, *Seyyid Abdulhakim el-Hüseyinî'nin Hayatı ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara Üniversitesi Sos. Bil. Ens. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.
18. Timurtaş, Abdulhadi, *Molla Muhammed Zıvıngî*, Kent Yay., İstanbul 2008.
19. Tozlu, İbrahim, *Altın Silsile*, Semerkand Yayınları, İstanbul 2005.
20. Ünal, A. Kerim, *Molla Fahrettin Batmanî ve İlmî Kişiliği (eserleri)*, Uluslararası İbrahim Hakkı ve Siirt Uleması Sempozyumu, Siirt 2007.
21. Yüce, Abdulhakim, “*Cizreli (Serdehli) Şeyh Seyda*”, Yeni Ümit Dergisi, 95. sayı, Ocak-Şubat-Mart, İstanbul 2012.
22. <http://muhammeddiyaddin.com/seyhmahmudizokaydiks.htm>
23. <http://seyhfahreddin.com/index.html>
24. <http://www.enfal.de/ecdad152.htm>
25. <http://www.nisanyanmap.com/>

EKLER:

İrşadu'l-Müridin Eserinin İç Kapağı

İrşadu'l-Müridin Eserinin Son Sayfası

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 تَوْبَتُكَ رُكْنٌ لِإِسْلَامِيَّتِكَ رُكْنٌ أَوَّلُ كَلِمَاتِ شَهَادَتِكَ
 كَوَأَشْهَدُ أَنْ شَهِدَ دِرْهَمٌ بِدَقِّ خَوْ يَقِينٍ دِرْهَمٌ
 بِقَلْبِ خُو أَنْ لَا إِلَهَ كُونِيْنَ تُو مَعْبُودِي بِالْحَقِّ إِلَّا اللَّهُ
 اللَّهُ مَعْبُودِي بِالْحَقِّ خَالِقِ حَمِي مَخْلُوقَاتِهِ حَمِي عَالَمِ مَحْتَجِ
 وَيَهْ أَوْ مَحْتَجِ كَسْبِي نِيْنَهْ فَاعِلِكِي مَحْتَجِ بِجِهْ وَي
 لَكَانَهْ لِهَرْدَرِي حَاضِرَهْ شِرْ رُوحِ مَهْ نِيْرِكْتِرَهْ هَفْتَهْ
 مَفَاتِ كَمَالِي شِرْ بُوِي هَنَهْ أَنْ لِيْنَهْ كُو حَيَاتَهْ عِلْمَهْ
 رَادِيَهْ قُدْرَتَهْ سَمْعِ وَبَصْرَهْ وَكَلَامَهْ يَا كَهْ شِرْ هَمِي
 بُو كِيْمَا سِيَانِ وَأَشْهَدُ أَنْ شَهِدَ دِرْهَمٌ أَنْ مُحَمَّدٌ
 كَهْ مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللَّهِ قَاصِدِ لِسِرْ هَمِي جِنِ اِنْسَانَا

Akaid Risalesinin İlk Sayfası

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 كِتَابُ الْفَرَائِضِ عَنِ ابْنِ أَبِي شَيْبَةَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ
 قَالَ تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلِّمُواهَا النَّاسَ (ص)
 يَبْدَأُ مِنْ تَرْكَةِ الْمَيِّتِ بِمَوْنِ تَجْهِيْزِهِ ثُمَّ تَقْضَى دِيُو
 ثُمَّ تَنْفَعُ وَصَايَاهُ مِنْ ثَلَاثِ الْبَاقِ ثُمَّ الْبَاقِ لَوْرْتَهْ وَ
 مِنَ الرِّجَالِ عَشْرَةٌ: الْإِبْنُ وَالْإِبْنُ وَالْإِبْنُ سَفْلٌ -
 وَالْأَبُ وَأَبُوهُ وَالْإِبْنُ وَالْإِبْنُ وَالْإِبْنُ لَامِنِ الْأُمِّ
 وَالْعَمَلَامِنِ الْأُمِّ وَابْنُهُ وَالزَّوْجُ وَالْمُعْتَقُ وَمِنْ
 النِّسَاءِ سَبْعٌ: الْبِنْتُ وَبِنْتُ الْإِبْنِ وَالْإِبْنُ سَفْلٌ وَالْأُمُّ
 وَالْحَدَّةُ وَالْإِبْنُ عِلْتُ وَالْأُمُّ وَالزَّوْجَةُ وَالْمُعْتَقَةُ
 وَأَنْ لَمْ تُوْطَأْ

Faraiz Eserinin İlk Sayfası

Solda Seyda, Üstte Babası Molla Muhammed, Sağda Kardeşi Molla Halil

Adıyaman Menzil Markad'daki Kabri